

VÁCLAV HAVEL

Számvetés és búcsú

Václav Havel második feleségével, Dagmarral

Milyen szép is volt, amikor senki sem érdeklődött irántam – senki nem várt el tőlem semmit, és semmire sem ösztökélt – s én az antikváriumokat bújtam és okos könyvek után kutattam – nyugodtan tanulmányoztam a modern filozófusokat – éjszakánként jegyzeteket készítettem belőlük – a város parkjaiban sétáltam, s a gondolataimról gondolkoztam – tulajdonképpen miért nem változtathatom meg a nevemet például Urbánekre, miért nem felelhetek el mindent s kezdek új életet?

Nézzék, kollégák, nincs értelme, hogy fölöslegesen húzzam az időt, mindegyikünknek van munkája bőven. A helyzet lényegével és a belőle következő feladatokkal megismerttettem önöket, úgyhogy most elsősorban önökön múlik a dolog. Én már csak arra szeretném megkérni önöket, hogy legyenek észnél, próbáljanak megérteni engem, és ne nehezítsék fölöslegesen az egyébként is elég nehéz helyzetemet. Végül is egy jó ügyről van szó! Vagy nem élünk talán, az ördögbe is, az újkorban?

Na jó – mennem kell már, meg akarom nézni, nem akadozik-e a kertben a beszélgetés. Addig is szóra-kozzanak itt valahogynélkülöm.¹

Újévi számvetés ²

Kedves polgártársak, a mai napon tíz év telt el attól a pillanattól, amikor a Cseh Köztársaság mint önálló állam megalakult. Mi előzte meg a létrejöttét?

Lényegét tekintve egy nagy forradalmi erjedés három éve, amikor megváltozott az egész jogrend és újjászületett a demokrácia, amikor megújultak az évtizeden át semmibe vett szabadságjogok, s amikor a mérhetetlen állami tulajdon tömegesen került magánkézbe; amikor szinte egyik napról a másikra új politikusok csapatai jelentek meg, új politikai pártok alakultak, megindult az egyesületi élet, s amikor – politikusként mindannyian kezdők – sietősen ismerkedtünk azoknak a problémáknak a nagyságával, amelyek ott szunnyadtak a korábbi viszonyok fel-színe alatt, s amelyek mélységét azelőtt kevesen tudták közülünk pontosan felbecsülni.

Ezen időszak nagy témájaként merült föl előttünk a cseh-szlovák együttélés kérdése is, tehát az a kérdés, amelyet a föderalizált totalitárius rendszer nem oldott meg, hanem ellenkezőleg, ügyesen elleplezett. Nincs értelme tagadni, hogy közülünk, csehek közül sokakat ért némi meglepetésként a szétválás, mert nemzedékeken át azzal a tudatalatti érzéssel nő-tünk fel, hogy minden nyomatékosabb szó, amely a szlovákok nemzeti önállóságát érinti, valami gyanúsat és veszedelmeset rejt magában. Tehát lázasan s olykor talán naivan és ügyetlenül igye-keztünk a cseh-szlovák együttélés problémáját megoldani, mi-közben valószínűleg mindannyian annak az illúzióknak a hatása alatt álltunk, hogy egy tisztán technikai feladatról, a hatáskörök jobb elosztásáról van szó.

*

Az akkori viták végtelen sorozata legvégül az ország kettéosztásába torkollott. Ez rendkívüli előnnyel járt: nyugodtan, erőszakmentesen, nagyobb konfliktusok és jelentősebb

¹ A kép alatti szövegkollázt Jaromír Slomka állította össze Václav Havel három színművéből vett idézetekből: az 1984-ben született *Largo desolatából*, az egy évvel későbbi *Kísértésből* (Pokušení) és az 1963-ban bemutatott *Kerti ünnepélyből*. A szöveget a *Lidové noviny* 2003. február 1-i száma közölte abból az alkalomból, hogy a drámaíróból lett köztársasági elnök utolsó hivatali idejét kitöltve visszavonult a magánéletbe.

² A hivatalából nemrég távozott cseh köztársasági elnök legutolsó, sorrendben tizenharmadik újévi beszédének szemelvényeit a *Lidové noviny* c. prágai napilap 2003. január 2-i számából vettük át.

tisztázatlan következmények nélkül zajlott le, ami általános elismerést keltett, mert legtöbbször nem ez szokott történni. Volt azonban egy hibája: olyan elsődrendű fontosságú ügyben, mint amilyen az ország megszűnése és két másik ország létrejötte, nem a polgárok döntöttek egy népszavazás keretében, miként az demokratikus viszonyok között helyénvaló lett volna, hanem azt valóban túlnyomórészt technikai eljárásként bonyolították le, szinte úgy, mintha csak valamiféle elszámolási műveletről lett volna szó. Talán éppen ezért kísérté Csehszlovákia végét valamiféle kellemetlen utóíz és furcsa zavartság. A polgárok egyetlen jelentősebb csoportja sem tiltakozott akkor az ország kettéosztása ellen, de egyetlen jelentősebb csoportja sem ünnepelte. Egyszerűen mintha már nem lehetett volna ehhez semmit sem hozzátenni, s mintha a közvélemény szinte föllélegzett volna, hogy végre magunk mögött tudhatjuk ezt a végtelen és traumatizáló alkudozást.

Mindez már régen elmúlt, a történelem része, nekem pedig az idő távolából egyre inkább úgy tűnik, hogy bármilyen furcsán is történt akkor mindez, jó, hogy megtörtént. A nemzetek többségének valószínűleg legalább egy pillanatra meg kell tapasztalnia saját államiságát, hogy aztán jól együttműködhesen másokkal. A csehek és a szlovákok ma talán közelebb állnak egymáshoz, mint ez idáig bármikor; nincs közöttük semmiféle kölcsönös keserűség, s közös célok kapcsolják őket össze: maradéktalanul részt kívánnak venni a világban és Európában végbemenő integrációs folyamatokban, készen állnak arra, hogy saját érdekükben fokozatosan lemondjanak állami szuverenitásuk egy részéről, ezzel is erősítve a sokkal nagyobb és hatalmasabb közösségek életére gyakorolt növekvő befolyásukat. Keresztül-kasul egybekapcsolt világban élünk, s mi, csehek és szlovákok egymás kezét fogva mozgunk ezen az új terepen. S természetesen ez a legfontosabb.

Talán helyénvaló lesz, ha ma ismét emlékeztetek mindarra a jóra, ami a Cseh Köztársaság megalakulása óta eltelt tíz év alatt történt. Annál is inkább, mert többségünk mindezt már nem is tudatosítja.

Először is: a világ már régóta többnek lát bennünket egy megszűnt ország valamiféle maradványánál, melynek a létezését vagy az értelmét meglehetősen nehéz felfogni. Ellenkezőleg: ma egy megbízható és megbecsült európai demokráciát alkotunk, amelyet szívesen keresnek fel a külföldi politikusok, vállalkozók, művészek és turisták, s amely számos fontos nemzetközi szervezet tagja, emellett pedig figyelemre méltó belső stabilitás és polgárainak alkotóereje jellemzi.

Mindezen túl olyan ország vagyunk, amely biztonsági szempontból szilárdan horgonyt vetett – tulajdonképpen legszilárdabban és legjobban a cseh államiság történetének hosszú ideje folyamán. Az Észak-atlanti Szövetségben való tagságunkról beszéllek. Hadseregünk – elsősorban külföldi misszióinak és némely alakulata képességeinek köszönhetően – nagyon jó nevet szerzett a szövetségeseink körében.

Megszoktuk az újonnan kivívott szabadságjogokat, és teljes mértékben élünk is velük; tovább erősítjük a demokratikus politikai rendszert, és fejlesztjük fiatal piacgazdaságunkat. Olykor sikerebben, néha kevésbé sikeresen próbálunk küzdeni átalakulásunk kedvezőtlen kísérőjelenségei: a szervezett bűnözés, a korrupció, a más etnikumhoz tartozó emberekkel szemben időnként megnyilvánuló intolerancia és a nagyarányú gazdasági bűnözés ellen, amely a privatizációval együtt járó kísértésekre adott rossz választ jelenti.

Ami azonban lényeges: új nemzedékek nőnek fel, olyan emberek nemzedékei, akik már a szabadság viszonyai között ébredtek öntudatra, következőképp nem deformálta őket a kommunizmusban eltöltött élet; ezeknek az embereknek az új viszonyok már maguktól értetődőek. Nagyszerű lenne, hogyha megjelenésük a közélet különböző területein azt eredményezné, hogy egyre tárgyilagosabban, alaposabban és előítéletek nélkül fogunk foglalkozni a múltunkkal, melynek a nyílt reflektálása nélkül nem lehetünk jobban önmagunkkal, emellett pedig egyre sikeresebben szabadulunk majd meg annak a rombolásnak számos káros következményétől, melyet az előző rezsim vitt végbe a lelkeinkben.

Hrádečkai hétvégi háza előtt, 1974

Az elmúlt esztendő ugyanakkor egy olyan év volt, amikor a szövetség, melynek mi is tagjai vagyunk, első ízben rendezett csúcstalálkozót az egykori vasfüggöny mögött, mégpedig éppen nálunk, Prágában. Ez a tanácskozás, mint önök is tudják, nagyon sikeres volt, és szinte sorsfordító jelentőséggel bírt: döntés született azokról a fontos lépésekről, melyek által a szövetség a veszélyek teljesen új spektrumával dacolni tudó, egész Európát felölelő s nem csupán egyeseket befogadó szervezetté alakul át. Ugyanakkor ez a tanácskozás egyértelmű figyelmeztetéssel élt – a szövetségnek nem az a feladata, hogy mindenekelőtt a politikusokat, táborno-
kokat és fegyvergyártókat szolgálja, hanem ellenkezőleg: védelmeznie kell minden polgárt és az egyetemes biztonságot, a béke és a szabadságjogok ügyét kell szolgálnia. Bizonyára nem szükséges külön is hangsúlyoznom, hogy mindez – meglehet, lassan és közvetve – a hasznunkra fog válni: végül is Prágát ismét egy olyan város tekintélyével ruháztuk fel, ahol történelmet írtak.

Nem kevésbé fontos esemény történt tavaly röviddel e találkozó után: sok évi fáradozásunkat siker koronázta, s kilenc másik európai országgal együtt meghívtak bennünket az Európai Unióba. Ennek köszönhetően esélyünk nyílt arra, hogy közvetlenül részt vegyünk Európa történelmileg első kísérletében, melynek célja a kölcsönös egyenlőség alapelvein, a közösen vallott demokratikus értékeken és az összes tag akaratának tiszteletben tartásán nyugvó belső rend megalapozása. Az Európai Unió természetesen nem csupán a gazdagabbak által a szegényebbeknek nyújtott szolidáris dotációkat jelenti, noha ezeknek is megvan a jelentősége: számtalanszor meggyőződtem erről, amikor lehetőségem nyílt azon országok

(folytatás a 11. oldalon)

A DRÁMAÍRÓBÓL LETT ELNÖK

Prágában 1936. október 5-én született. Nagypolgári család gyermeke volt, apja a cseh főváros ismert vállalkozói közé tartozott. A látszólag előnyös származás a kommunisták 1948. februári hatalomátvétele után súlyos hátránnyá változott. A sztálinista diktatúra nyomasztó éveiben az „osztályidegen elemek” közé tartozó ifjú Havel számára egy vegyipari szakközépiskola jelentette a továbbtanulás lehetőségét, ahol laboránsi képesítést szerzett, emellett 1954-ben a dolgozók esti gimnáziumát is elvégezte. A vonzalmainak leginkább megfelelő színházi szakok egyikére sem vették fel, de a hatvanas évek liberálisabb viszonyainak köszönhetően 1966-ban mégis diplomát szerezhetett a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. Az okleveles dramaturggá lett Havel ekkor már a színházi világ ismert alakja, figyelemre méltó szerzője volt. Írói pályáját különböző irodalmi lapokban közzétett cikkekkal kezdte, recenzióként már 1955-ben debütált. Sorkatonai szolgálatának letöltése után, 1959-ben a prágai ABC Színház (Divadlo ABC) színpadi technikusává lett, a következő évben pedig a hírneves Na zábradlí Színház (Divadlo Na zábradlí) alkalmazta, ahol szintén technikusként, majd dramaturgként dolgozott. Első jelentős színpadi műve, az 1963-ban bemutatott – az abszurd színház termékenyítő hatását tükröző – *Kerti ünnepély* (Zahradní slavnost) sikert hozott, és Havelt a kulturális életben mind fontosabb szerephez jutó új írónemzedék ismert reprezentánsává tette. Cikkei, tanulmányai és a *Kerti ünnepélyt* követő darabjai, az 1965. évi *Leirat* (Vyrozumění) és az 1968-ban bemutatott *A figyelem-összpontosítás csökkent lehetősége* (Ztížená možnost soustředění) egyértelművé tették a kommunista rendszerrel szembeni kritikai magatartását. Természetes tehát, hogy a „demokratikus” és „emberarcú” szocializmus megteremtését célul kitűző megújítási mozgalom idején, 1968 tavaszán és nyá-

rán Václav Havel is a közélet aktív szereplői közé tartozott: ő töltötte be a Független Írók Körének (Kruh nezávislých spisovatelů) elnöki tisztségét, s egy cikkében már április elején az ellenzék legalizálását követelte. Noha a Varsói Szerződés csapatainak augusztus 21-i bevonulása egyet jelentett a reformkísérletek kudarcával, számos polgártársához hasonlóan Havel is mindvégig részt vett a Prágai Tavasz utóvédharcaiban. Az 1969 folyamán végleg megszilárdult, neosztálinista szellemiségű „normalizációs” rendszer idején az ellenzékisé-

güket nyíltan vállaló sorstársaihoz hasonlóan őt is publikációs tilalommal sújtották, nem utazhatott külföldre, s el kellett viselnie a gyakori hatósági zaklatásokat. Az írásait szamizdatban és külföldön megjelentető Havel alkotóműhelyéből a hetvenes és a nyolcvanas években is több figyelemre méltó színdarab került ki, köztük a Jiří Menzel által 1989 után megfilmesített *Koldusopera* (Žebrácka opera), valamint a Magyarországon sem ismeretlen *Audiencia* (Audience, 1975) és a *Largo desolato* (1984). A színműveken kívül számos, a kulturális és a közélet időszzerű kérdéseire reflektáló cikket és jó néhány máig ható, főleg erkölcsi problémákat boncolgató esszét vetett papírra, amelyek közül elsősorban a *Hatalom nélküliek hatalma* (Moc bezmocných, 1978), a *Politika és lelkiismeret* (Politika a svědomí, 1984) s a *Történet és totalitás* (Příběh a totalita, 1987) emelkedik ki.

Václav Havel meghatározó szerepet játszott a Charta 77 néven világszerte ismertté vált polgárjogi mozgalom létrejöttében, 1978-ban pedig egyike volt az Igazságtalanul Üldözötteket Védő Bizottság (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných – VONS) megalapítóinak. A diktatúrával szembeni bátor kiállásának, meg nem alkuvó magatartásának számos kihallgatás és vizsgálati fogság volt a következménye, 1979-ben pedig négy és fél évi börtönbüntetésre ítélték, amelyet 1983-ban egészségügyi okok miatt felfüggesztettek. A külföldön egyre nagyobb hírnévnek örvendő íróra az agonizáló diktatúra még 1989 februárjában is kilenc havi börtönbüntetést rótt ki, amit három hónap múlva félbeszakítottak.

Amikor a rendőrség brutális fellépése nyomán 1989 novemberében kirobbant a „bársonyos forradalom” néven ismert s a pártállami rezsim látványos összeomlásához vezető tömegmozgalom, Václav Havel rövid idő alatt a tömegtüntetések fő szónokává és az ország alighanem legnépszerűbb emberévé vált. Az alapvető politikai és társadalmi változások híveit összefogó Polgári Fórum (Občanské fórum) vezető képviselőjeként Havel fontos szerepet vállalt a bukott rendszer képviselőivel a hatalom átadásáról folytatott tárgyalásokon; mindeközben már széles körben terjedt egy új jelszó: „Havelt a Várba!” S ami néhány héttel korábban még a képtelenség netovábbja lett volna, 1989. december 29-én valósággá vált: a Szövetségi Gyűlés (a parlament) az akkor még mindig a Csehszlovák Szocialista Köztársaság nevet viselő ország elnökévé választotta Václav Havelt.

A kivételes erkölcsi tekintéllyel bíró és külföldön is rendkívül nagyrabecsült új államfő viszonylag hamar

Hét államfő találkozója Litomyšlben, 1995

beletanult a hivatásos politikus szerepkörébe, s alkotmányos jogköreinek korlátozott volta ellenére is kezdeményezően, egyéniségének markáns sajátosságait megőrizve lépett fel. Nem sokkal az első szabad választások után, 1990. július 5-én az újjáalakult parlament képviselői ismét őt juttatták az elnöki székbe.

A csehek és a szlovákok együttélésének 1989 után felszínre került problémái és a szövetségi köztársaság elrendezésével kapcsolatos viták miatt Havel 1992 júliusában nem kapta meg a kellő számú szavazatot, s miután felismerte, hogy az események Csehszlovákia felbomlása felé haladnak, 1992. július 20-án lemondott tiszteréről. A politikai élettől azonban nem sokáig maradt távol: 1993. január 26-án őt választották az év legelső napján megalakult Cseh Köztársaság elnökévé, hivatali idejének letelével, 1998. január 20-án pedig másodszor is bizalmat szavaztak neki, noha ekkor már nagy viták és a „parlamenti matematika” igencsak nehéz érvényre juttatása árán. Amikor 2003. február 2-án végleg távozott hivatalából, világszerte a közép-európai rendszerváltozások óta eltelt időszak kiemelkedő politikusaként méltatták. Államfői teljesítményét odahaza sokan a Csehszlovák Köztársaság megalapítójaként számon tartott Tomáš Garrigue Masarykéhoz hasonlítják, és bírálói, politikai ellenfelei sem vitatják, hogy nagy formátumú, eredeti egyéniségként volt jelen a közélet színterén.

Václav Havel, ez a különös sorsú, előbb színdarabokat, utóbb történelmet író tollforgató a hírek szerint visszavonult a magánéletbe – de aligha kétséges, hogy még hallani fogunk róla.

G. K. L.

Bohumil Hraballal

dinamikus fejlődésének a szemügyre vételére, amelyek felvételük idején szintúgy nem tartoztak a leggazdagabbak közé. Az Európai Unió azonban mindenképp előtt a kontinensünkön megvalósuló békés együttélés nagyszabású vállalkozását jelenti, s ugyanúgy a világ többi részével való békés együttélését is; olyan vállalkozás tehát, melynek végérvényesen le kéne zárnia a háborúk, konfliktusok, érdekszféra-felosztások, a rosszal kötött gyáva kompromisszumok, az erősebbeknek a gyengébbek s Európának a világ fölötti uralmáért vívott harcok kétezere éves korszakát. Szilárdan hiszem, hogy a belépésünkről tartandó ez évi népszavazás a polgárok nagy érdeklődését fogja kiváltani, ők pedig tudatában lesznek döntésük jelentőségének.

*

Kedves polgártársak, amikor Csehszlovákia felosztásáról mint technikai műveletről beszéltem, önkéntelenül adódott a kérdés, amelyről akkor oly kevés szó esett: tudniillik hogy mi is jelenti az állameszménket.

Nem vagyok biztos abban, hogy a Cseh Köztársaságnak van valamilyen sajátos ideája, amely egyszerűen megfogalmazható, mi több, kinyilvánít-

Az *Audiencia* lemezfelvételének borítója (1990). Balra a szerző, aki maga is részt vett az előadásban.

ható. Azt azonban biztosra veszem, hogy történelmünk számos jeles férfa és asszonya a békés együttélés bölcs alapelveinek sokaságát fogalmazta meg különböző módokon, amelyekhez jó újra és újra visszatérni, amelyeket helyénvaló felidézünk, továbbgondolunk, terjesztenünk s életünk és munkánk részévé tennünk. Ezekhez az alapelvekhez tartozik a felelősség; nemcsak önmagunkért és önmagunk iránt, hanem polgártársainkért és velük szemben is; nem csupán a községünkért vagy az országunkért, hanem a szélesebb értelemben vett emberi közösségéért és e közösségekkel szemben is. A cseh kérdés emberi kérdés, mondogatta Masaryk. Úgy vélem, nem kell minden egyes mondatunkban a nemzetről vagy a nemzeti érdekekről beszélnünk, de annál többet kellene törődnünk felebarátainkkal, akár a mi utcánkban, akár valahol a világ túlsó felén vannak. Igen, nemzeti érdekeinknek akkor tesszük talán a legjobb szolgálatot, ha egyszerűen jók leszünk egymáshoz, az országhoz, melynek lakói vagyunk, miként más nemzetekhez is, s ha elfogultságtól mentesen fogunk elmélkedni az ember történelméről, az emberi sorsról, az ember küldetéséről ezen a világon. Bárcsak az alázat, a mások iránti érdeklődés, az emberi felelősségtudat, az igazságérzet és a szolidaritás alkotná azt, amit a cseh állam eszméjének nevezhetünk!

*

Parlamentünk hamarosan megválasztja az új köztársasági elnököt. Hiszem, hogy bölcs, nyitott és felelős ember lesz, a nemrég lezajlott választások nyomán létrejött politikai képviselői alkotó szellemű partnere, akiben minden jóakarató polgár a szövetségését fogja látni.

Az állam egyik képviselőjének a megválasztása azonban – még ha a körülmények egybeesése folytán ma nagyon fontos is vált – nem a legfontosabb mindabból, ami ránk vár. A polgárok támogatása nélkül a legjobb elnök sem tehet sokat. Ugyanezt mondtam egyébként a tizenhárom évvel ezelőtti első újraválasztás idején is, és ma, amikor utoljára szólok önökhöz újraválasztás idején is, nem tehetek mást, mint hogy megismétlem akkori szavaimat.

Tisztelt polgártársak, kedves barátaim, bárcsak mindannyiunk szép és tisztességes otthona volna ez az ország, immár tartósan egyre jobban láthatóan; bárcsak egyre büszkébbek lehetnénk rá!

Polgártársukként önökkel maradok ³

Az országunk belső viszonyaiban végbemenő gyökeres változások 1989 végén egészen ide, a prágai Várba juttattak engem. Olyan hirtelen történt az egész, hogy tulajdonképpen időm sem volt alaposan elgondolkodni afölött, vajon megfelelek-e

³ Václav Havel az itt közölt beszéddel vett búcsút a Cseh Köztársaság polgáraitól 2003. február 2-án, hivatali ténykedésének utolsó napján. A magyar fordítás alapjául a beszédnek másnap, február 3-án a *Lidové noviny*-ben (is) közzétett szövege szolgált.

ennek a feladatnak. Akkor őszintén meg voltam győződve arról, hogy csak néhány hónapra vállalom, az első szabad választásokig.

Mint ismeretes, minden másképp történt: az 1992 második félévében bekövetkezett rövid szünetet nem számítva immár több mint tizenhárom éve vagyok itt.

Ezen idő alatt számos döntő fontosságú esemény tanúja és közvetlen részese voltam úgy az országunkban, mint egész Európában és az egész világon. A sors nagy ajándékának tartom ezt, s mindig is hálás leszek neki érte.

A polgári intézmények és viszonyok hosszú évtizedeken át kialakult finom szövődését felszámolni, mindent államosítani és az egész ország életét egyetlen politikai központnak alárendelni egyszerű dolog. Végtelenül igényes és hosszan tartó feladat azonban az időnkivüliség évtizedei után mindent újra összerakni. Hasonló ez az antik bútor restaurálásához, amely biztosan sokkal tovább tart, mint a szétverése.

Nagy csodálatot érdemel az a türelem, mellyel társadalmunk e drámai kor minden követelményének megfelelt; azoknak a követelményeknek, amelyek nagyságát a forradalom lázas napjaiban közülünk talán csak néhányan voltak képesek előrelátni.

A jó és a hibás lépéseket, amelyeket tisztségemben e hosszú idő alatt megtettem, ítélik meg mások, ítélik meg önök; néha bizonyára a történészek is elgondolkodnak majd fölöttük. Ezzel természetesen nem akarom azt mondani, hogy idővel nem teszek majd kísérletet arra, hogy ténykedésemről én is valamiféle tanúságtételt adjak közre. Lehetséges, hogy a közvéleménynek bizonyos fokig tartozom is vele. Ehhez azonban időre, a dolgok átgondolására, egészségre és figyelem-összpontosításra van szükség. Remélem, mindez még megadatik nekem. Ma szeretnék szívből jövő köszönetet mondani mindannyiuknak, akik bíztak bennem, rokonszenveztek velem, vagy pedig valamilyen módon támogattak. Az önök megértő jóindulata nélkül talán néhány másodpercig sem tölthetem volna be a tisztségemet. Annál is inkább becsülöm a támogatásukat, mert nem törekedtem arra, hogy mindenáron elnyerjem. Mi több, sokszor nyilvánvalóan kisebbségi álláspontot képviseltem, amivel inkább ellenállást, mintsem elismerést váltottam ki. Lehetséges, hogy ilyen esetekben olykor hibáztam. Egyvalamiről azonban szeretném önöket biztosítani: mindig annak az instanciának a parancsszavát igyekeztem követni, amelyre az eskümet letettem: legjobb tudásom és lelkiismeretem parancsszavát.

Mindazoktól, akiknek így vagy úgy csalódást okoztam, akik tetteimmel nem értettek egyet, vagy

akiknek egyszerűen csak ellenszenves voltam, őszintén elnézést kérek, és hiszem, hogy megbocsátanak nekem.

A Cseh Köztársaság parlamentjének mind ez ideig nem sikerült megválasztania az utódomat. Ez kellemetlen, de egyáltalán nem katasztrófa. Az elnöki jogkörök ideiglenesen a kormányfőre és a képviselőház elnökére, tehát két felelős emberre szállnak át. Hiszem, hogy az elnököt előbb vagy utóbb sikerül megválasztani. Ő talán kevésbé zaklatott korban fog az ország élén állni, mint amilyenben én kaptam megbízatást a tisztség betöltésére, de ez a kor nem lesz érdektelen. Inkább ellenkezőleg: csupán a küszöbön álló időszak ad majd reális képet arról, milyen mértékben váltunk a demokratikus világ teljes értékű alkorészévé.

Kedves polgártársak, amikor 1992. július 20-án távoztam a csehszlovák elnök hivatalából, többek között feleségemnek, Olgának is köszönetet mondtam azért, hogy oly sokáig mindenben mellettem állt. Olga meghalt, én ismét megnősültem, második feleségemnek, Dagmarnak pedig nagyon kedvezőtlen körülmények között kellett helytállnia. Ezért ma neki is meg szeretném köszönni a türelmét, a szolidaritását és osztályrészének tevékeny vállalását.

Kedves barátaim, elnökükként búcsúzóul önöktől; polgártársukként önökkel maradok. ■

G. Kovács László fordítása

Václav Havel, 1976

